

ZAPISKI

DVE NOVI REVIJI

(Zagrebska »Literatura« in sarajevski »Izraz«)

Z novim letom sta začeli na srbskohrvatskem jezikovnem območju izhajati dve literarni reviji, ki v polni meri zaslužita, da spregovorim o njiju. To sta zagrebška »Literatura« in sarajevski »Izraz«. Obe sta nastali iz običutne potrebe. Zagrebška zato, ker od lani, ko je »Republika« spremenila svojo obliko in postala nekaj na pol književni magazin, na Hrvatskem sploh ni bilo primerne središčne literarne revije, medtem ko je sarajevska postala pomembna tako rekoč v splošno jugoslovanskem merilu, saj je edina revija v državi, ki je posvečena izključno esejistiki in kritiki.

Priprave za izhajanje »Literature« so se vlekle nekako od srede minulega leta. Prva številka (za januar in februar) je izšla v začetku februarja, druga (za marec in april) pod konec aprila. Letos bi jih moralo iziti še osem. Toda uredništvo ima strašne težave s tiskarno (vsako izmed izšlih dveh številke je tiskala druga tiskarna!), tako da je redno izhajanje zelo otežkočeno. Revijo urejajo Mirko Božić (glavni in odgovorni urednik), Vjekoslav Kaleb in Ervin Sinko. Prva številka je izšla na 152, druga pa na 124 straneh. Prvotno je bilo kot eno poglavitnih meril in novosti v urejanju podčrtano, da bo revija, ki je posvečena književnosti in kulturni problematiki, imela dva čisto ločena dela, prvega in poglavitnega, ki bo obsegal esejistiko, kulturne probleme, kritiko, polemiko, ankete in reportaže, in drugega, ki naj bi prinašal čisto literarno produkcijo, se pravi pesmi, prozo in ostalo. Prva številka je bila urejena po tem načelu, medtem ko druga pomeni že odmik od njega in vrnitev na staro stezo književnih revij, kakršna je pri nas že ustaljena.

Uvodni esej je za obe številki napisal Ervin Sinko. V prvem (»Pesnik danes« govori o pesniku in pesniškem delu, pravzaprav o umetniku in umetniškem delu nasploh, v drugem (»Križa velikih upov«) pa o »strašni knjigi«, ki je pod naslovom »Lettere di condannati a morte della Resistenza europea« na več kot sedem sto straneh izšla pri založbi Einaudi. Oba eseja (drugi se bo še nadaljeval) sta na svoj način tehtna. V prvem, ki je intoniran na nasvet Šolohova na nedavnem kongresu sovjetskih književnikov, da je treba »iti na teren«, ven iz Moskve, Sinko odgovarja, da je ta nasvet »brezpredmeten«. »Pesniško delo je vselej neponovljiv individualni izraz neke neponovljive osebnosti, pomen dela pa je odvisen od tega, na kako široko področje realnosti in kako intenzivno reagira osebnost, ki je v delu povzela besedo.« Ko Sinko nadaljuje izvajanja o pesniku, ugotavlja: »Pesnik ostane pesnik samo dotlej, dokler ne uboga naročil. Tudi če sprejme kako naročilo — »družbeno« ali kakršno koli — ga bo pesnik, ravno zato, ker je pesnik, opravil samo na svoj individualni način, se pravi v znamenju svoje spontane in intenzivne subjektivnosti, medtem ko bo naročevalec s svojega stališča zaradi tega skoraj redno stavljaj očitke blagu, ki ga je izdelal pesnik. V primeru, da se mu je posrečilo izdelati tisto in samo tisto, kar »naročevalec« — ali katera koli organizacija — pričakuje od njega, ni ustvaril neponovljivega

individualnega dela, ni ustvarjalec, ni pesnik, ampak dober, mogoče odličen in morda celo hudo koristen »književni tlačan...«

Na drugem mestu je tiskanih skoraj petdeset strani Krleževih fragmentov iz dnevnika 1942 pod naslovom »Pogovor o resnici, o zgodovini, o socializmu, o idejah in o poslednjih rečeh«. Na teh zelo živo in v podobi razgovara tiskanih straneh spoznavamo ironičnega duha sila izostrenega misleca in pisatelja, kakršen je Miroslav Krleža. Tudi Krleža zastavlja skoraj ista vprašanja in prihajaja do podobnih zaključkov kot Šinko, namreč kar zadeva umetniško ustvarjanje.

Dokument o procesu umetniškega ustvarjanja so tudi izvlečki iz knjige Ghiselin Brewster »The Creative Process«, ki je leta 1952 izšla istočasno v Londonu in ZDA. Vrstijo se mnenja o rojstvu umetnine, kolikor so jih zapisali ali izrekli Stephen Spender, Paul Valéry, van Gogh, Christian Zervos, S. T. Coleridge, Amy Lowell, John Hyde Preston, Henri Poincaré, Henry Miller, Mozart, Harold Shapero in Thomas Wolfe. O ideji dubrovniških poletnih iger piše Branko Gavella, o pisatelju Juriju Oleši Aleksander Flaker, na anketo s 24 vprašanji o položaju književnosti pri nas pa odgovarjajo Novak Simić, Gustav Krklec in Antun Šoljan.

V drugi številki je Marijan Matković zapisal kratko, pa kaj tehtno besedo o nedavno izdani knjigi Krleževih spominov na prvo svetovno vojno (»Davni dnevi«). Nada Marinković je prispevala odlomek iz knjige o Kitajski pod naslovom »Veliki kitajski zid«. Flaker piše o pri nas malo znanem sovjetskem (sedaj že mrtvem) pisatelju avanturistično-fantastičnih del, o Aleksandru Grinu. Kritični del je v drugi številki obsežnejši kot v prvi. Gre zvečine za kratke zapiske o nekaterih novejših knjigah.

Leposlovni del ni izrazit. S prozo so zastopani mladi Ivan Kušan, Vojislav Kuzmanović in Dušanka Popović-Dorofejeva, s pesmimi pa cela vrsta srednje in mlajše generacije. Prevedenih je nekaj Prévertovih pesmi z zapiskom o njem. V celoti lahko zapišem, da »Literatura« v dveh številkah še ni utegnila pokazati, kaj bo iz nje. Po napovedih bi človek pričakoval zdaleč več. Ko gre za osrednje hrvatsko literarno glasilo, je to odločno premalo.

Sarajevski »Izraz« je, kakor piše na prvi strani, »revija za književno in umetniško kritiko«. Revijo izdaja založba »Svjetlost«, ureja odbor, glavni in odgovorni urednik pa je mladi Midhat Begić, avtor pred kratkim izdane knjige »Razpotja« (eseji), ki je njegova prva. Vsaka številka »Izraza« obsega okrog sto strani. Več kot pohvalno je, da izhaja revija redno. Zadnje dni aprila, ko tole pišem, imam v rokah že majsko številko. Založbi »Svjetlost« velja prav gotovo hvala, da se je odločila za tako tvegano početje: v Sarajevu izdajati izključno esejistično-kritično revijo. Sicer je res, da je dandanašnje Sarajevo neprimerno drugačen kulturni center, kot je bilo med dvema vojnama. Da bo pa ravno v njem začela izhajati takale izjemna revija za naše razmere, pa človek ne bi pričakoval.

Kaj naj zapišem o dosedanjih petih številkah? Najprej to, da bi revija hotela biti, kar zadeva informativnost, splošno jugoslovanska, se pravi, da bi tekoče poročala o umetniškem ustvarjanju v vseh republikah. Hvale vredno je tudi to, da hoče služiti vsem in pisati o vseh delih, ki to zaslužijo, ne oziraje se na posamezne tabore, »šole«, »klike« ali generacije. Kritiki in esejisti iz vseh republik so boljše ali slabše zastopani v teh petih številkah.

Najmanj je Beograjčanov, vsaj tistih pravih. Slabo sta zastopani tudi Slovenija in Makedonija. Sicer se je pa na straneh »Izraza« zvrstilo že kakih sto, več ali manj znanih imen, med drugimi: Zdenko Skreb, Pavle Stefanović, Boško Novaković, Vlado Madjarević, Midhat Begić, Vlatko Pavletić, Božo Milačić, Šime Vučetić, Stanislav Šimić, Karlo Ostojić, Radojica Tautović, Josip Tabak, Boro Pavlović, izmed tujih pa: Alberto Moravia, F. X. Šalda, Giuseppe Petronio, Jean Cassou, Francis Fergusson in Elio Vittorini.

Posebej opozarjam le na nekatere prispevke. Vlatko Pavletić piše zelo smiselno o našem vsakdanjem smehu, se pravi: o humorju v naših književnostih. Begić je v treh številkah obširno spregovoril o esejistično-kritičnih knjigah, ki so pri nas izšle v minulem letu. V najnovejši (majski) številki je objavljen obsežen prispevek doslej neznanega Zlatka Posavca o nadrealizmu. Gre za zelo inteligentno pisanje in morda najtehtnejšo študijo o tej temi pri nas sploh. Boško Novaković piše o Samokovliji, Stanko Šimić in Pavletić o satiri, Joja Ricov o italijanski poeziji tega pol stoletja, Josip Tabak o prevajanju literarnih del, Šime Vučetić o Krleževih »Baladah Petrice Kerempuha«, Branko Radičević o ciganski poeziji, Karlo Ostojić o Andriću, Lazar Trifunović o »levem krilu« ruskega modernega slikarstva, Moravia o usodi neorealizma v Italiji, Božo Milačić o Lalićevi prozi, Fergusson o Eliotu in Cocteauju v gledališču in Vlado Madjarević o delu hrvatskih gledališč in o hrvatski domači drami. Posebej opozarjam na anketo o modernem, ki jo uredništvo objavlja že od tretje številke.

Uredništvo »Izraza« je s petimi številkami dokazalo, kako potrebna je takale revija, hkrati pa zbralo okrog sebe številne sodelavce, ki iz meseca v mesec spremljajo vse, kar se pomembnejšega zgodi v naših mejah. Če se bo revija malo učistila in če se bo uredniku posrečilo pridobiti za sodelovanje še nekaj najveljavnejših kritičnih imen pri nas, bo prišla na glas kot najboljši tekoči kritični obveščevalec, zlasti kar zadeva hrvatsko in srbsko književnost. To pa ni malo.

T. P.